

SAGALASSOS TERİTORYUMUNDAN DÖRTGEN BİR MEZAR SUNAĞI

İlknur ÜNSEL GÜMÜŞTEKİN¹
Murat FIRAT²

ÖZET

Sagalassos antik kenti gerek mevcut kalıntıları gerekse teritoryumunun büyüklüğü göz önüne alındığında oldukça geniş bir yelpazede buluntu ve bilgi sunan önemli bir Pisidia kentidir. Bu makalede ise Ağlasun'da saptanan ve Sagalassos kazıevi deposunda yer alan tek bir mezar sunağı tipolojik, ikonografik, epigrafik ve bezeme unsurları açısından derinlemesine ele alınacaktır. Buluntu yeri Burdur İli Ağlasun İlçesi olan mezar sunağı, dörtgen formda olup yerel kireç taşından yapılmıştır. Farklı formda ve çeşitli figür ve bezeme unsurları ile süslü mezar sunaklarının nekropolis alanlarında ölü kültü çerçevesinde üzerinde libasyon yapmak ve ölenlerin kimliklerini tanıtılması bakımından mezar işaretleyicisi olarak kullanıldığı bilinmektedir. İncelenen eser de benzer bir işleve sahiptir. Mezar sunağı gövde üzerinde yer alan kabartmalar phiale, parşömen ve yazıt kapsamında ikonografik olarak yorumlanmıştır. Yazıttan elde edilen bilgilere göre sunak bir aile adına yaptırılmıştır. Ön yüzde ve sağ yüzde aile fertlerinin ismi yazmaktadır. Dolayısıyla üzerinde betimlenen figürler aile bireylerini temsil etmektedir. Açık parşömen rulosu eğitime işaret ederken, phiale ritüel açıdan libasyon amacına yönelik olarak kullanılan bir kap niteliğindedir. Eser üzerindeki tipolojik, stilistik ve ikonografik değerlendirmelerimiz ve aynı zamanda benzer örneklerden hareketle incelediğimiz sunağın MS 3. yüzyıl özelliklerini taşıdığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sagalassos, Pisidia, Mezar Sunağı, Roma Dönemi.

A RECTANGULAR FUNERARY ALTAR FROM the SAGALASSOS TERRITORIUM

ABSTRACT

Considering its size and ruins, Sagalassos is an important Pisidian city that has yielded a great number of finds, providing information on a wide range of topics, including funerary practices. In this article, a funerary altar found in

¹ İlknur Ünsel Gümüştekin, Arkeolog, Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, unsel.ilknur@gmail.com. ORCID: 0000-0002-8090-0345.

² Murat Fırat, Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, murat.frat@gmail.com. ORCID: 0000-0002-5747-0869, (Sorumlu Yazar).

Ağlasun (Ağlasun District of Burdur Province) and stored in the depots of the Sagalassos excavation house will be discussed in terms of its typological, iconographic, epigraphic and decorative elements. The grave altar is rectangular in form and made of local limestone. It is known that grave altars of different forms and featuring various figures and decoration elements were used as grave markers in the necropolis for libations and identification of the dead within the framework of the cult of the dead. The object examined in this paper had a similar function. The reliefs present on the shaft of the altar have been interpreted iconographically in the light of the present inscriptions. According to the information obtained from the inscription, the altar was built on behalf of a family. The names of family members are written on the front and right side. Therefore, the figures depicted on the same side can most probably be identified as the mentioned family members. While the open parchment roll indicates education, the depicted phiale is a vessel typically used for ritual libations. Based on our typological, stylistic and iconographic evaluations on the object, as well as the inscription, the altar can be dated to the 3rd century AD.

Keywords: *Sagalassos, Pisidia, Funerary Altar, Roman Imperial Period.*

1. GİRİŞ

Burdur'un Ağlasun İlçesi'ne 7 km uzaklıkta, 1400 m ile yüksek bir rakıma sahip Akdağ yamaçlarında, Pisidia'nın en önemli kentlerinden biri olan Sagalassos bulunmaktadır (Waelkens, 1993: 37) (Harita 1). Erozyon tabakası altında kalması nedeniyle günümüze kadar iyi korunmuş kentler arasında yerini almaktadır (Waelkens, 1993: 38). Kent ilk kez Paul Lucas tarafından 1706 yılında keşfedilir (Waelkens, 2005: 688). Kentin Sagalassoslular'a ait olduğu İngiliz rahip F. Arundell tarafından ortaya konur (Waelkens, 1993: 40). Kent, 1982-1989 yılları arasında S. Mitchell'in Pisidia araştırmaları kapsamında ele alınmış olup, 1990 yılından itibaren önce Burdur Müzesi Başkanlığında ve ardından M. Waelkens ve ekibi tarafından arkeolojik kazılar başlatılır. Son dönem kazıları, P. Talloen başkanlığında bir ekiple sürdürülmektedir.

Sagalassos Antik Kenti tarihi MÖ 333 yılında gerçekleşen Büyük İskender'in seferi ile başlatılır ve bu süreç Hellen etkili bir dönem olarak yorumlanır (Mitchell, 1999: 421; Waelkens ve Poblome, 2012: 39). Aleksandros'tan sonra kentin yönetimi bir süreliğine diadokhların yönetimindedir. MÖ 281 yılında itibaren Seleukoslar'ın egemenliği altında kalan kent; MÖ 188-133 yılları arasında Bergama Krallığı'nın yönetimine girmiştir. MÖ 129 itibaren Pisidia Roma'nın Asya eyaletine dahil olmuş böylece kentte Roma kontrolüne geçmiştir. Ardından MÖ 39 yılında Roma'nın Galatia eyaletinin en önemli kentlerinde biri olarak tarih sahnesinde yer alır (Waelkens, 2005: 688).

Yukarıda öz biçimde tarihsel ve kültürel gelişimine yer verilen Sagalassos'un gerek mevcut kalıntıları gerekse teritoryumunun büyüklüğü göz önüne alındığında oldukça geniş bir yelpazede buluntu ve bilgi bulunduğu görülmektedir. Buluntu ve sonuçlar farklı çalışmalarda irdelenir. Bu makalede ise Ağlasun'da saptanan ve Sagalassos deposunda yer alan SA.77/38 - 27 kazı envanter numaralı mezar sunağı tipolojik, ikonografik, epigrafik ve bezeme unsurları açısından derinlemesine ele alınacaktır. Bu doğrultuda bir tarihlendirme sunularak eserin literatüre kazandırılması sağlanacaktır.

2. İŞLEV ve TİPOLOJİ

Yunanca *χάρις* kelimesi ile anlamlandırılabilen mezar sunakları Roma İmparatorluk Dönemi'nde tanrılara sunu yapma işlevi, mezar anıtı veya stel olarak kullanılmışlardır³. Sunakların üst kısmında libasyon yapılması için *phiale* şeklinde sunu çanağı bulunmaktadır. Roma İmparatorluk Dönemi ölü kültürü geleneği içerisinde libasyonun, genellikle şarap olmak üzere, zeytinyağı, su, bal, süt gibi bir sıvının bu iş için özel sayılan *phiale* gibi bir kaptan sunak üzerine dökülerek yapıldığı bilinmektedir (Abay, 2020: 206). Bu tarz eserlerde Roma İmparatorluk Dönemi'nin portre sanatı örnekleri büst kabartmaları olarak görülebildiği gibi (Diler, 1996: 9) farklı süsleme öğeleri de (yumurta-ok dizisi, *taenia*, akroter, *triglyph*, *boukranion*, girland, rozet, çelenk, üzüm salkımı, *phiale*, palmiye dalı gibi (Gürer, 2006: 67) kabartı olarak dikkati çeker.

Çalışmada ele alınan mezar sunağı ise Yavis'in *Greek Altars* adlı kitabında yapmış olduğu sunak sınıflandırmaları içinde *taşınabilir dörtgen sunaklar* kapsamında değerlendirilmektedir (Yavis, 1949: 141-167). Eser yerel kireç taşından yapılmıştır. Akroterlerden biri tahrip olup kaide ve gövde kısmında kırılma ve çatlaklar mevcut olmakla birlikte genel olarak sağlam bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Sunak, sunu tablası, taç, gövde ve kaide bölümünden oluşmaktadır (**Çizim 1**). Tüm yüksekliği 66 cm olup genişliği 28 cm ve derinliği ise 27 cm'dir. Sunu tablası oldukça yüksek bir boyutta işlenmiş ve yalın bırakılmıştır. Sunu tablasının merkezinde yer alan pergel noktasından sunu çanağı yapılmak üzere hazırlanmış olduğu fakat yarım bırakıldığı izlenmektedir. Taç bölümünün dört bir köşesinde içi düz bırakılmış akroterler vardır. Taç ve kaide bölümünden gövdeye geçişte herhangi bir profil yoktur, geçiş gövdeye doğru eğimli bir pervazla sağlanmıştır. Kaide bölümünün içi çukurlaştırılarak köşelere birer ayak görüntüsü verilmiştir. Ön yüzde, taç kısmında, gövde üzerinde ve bir satırı

³ Sunak tasvirleri kabartı olarak lahit mezarlar üzerinde de görülür. İlginç örnekler için bkz., Aydınoglu, 2013: 134; Mörel, 2014: 152-153; 168, Fig.6.

kaidede devam eden yazıt yer almaktadır. Sağ yüzde büstün üst ve alt kısmında da yazıt mevcuttur.

3. İKONOĞRAFİ ve BEZEME

Sunağın dört yüzü de yüksek kabartma şeklinde büst ve motiflerle süslenmiştir. Ön yüzde plinthos üzerinde erkek ve kadın büstü yer almaktadır (**Resim 1**). Erkek figür hymation giymektedir. Sakal ve bıyıklı betimlenmiş olup gür ve dalgalı saçlar öne doğru taranmıştır. Badem gözlü erkek, küçük bir burun ve dudak yapısına sahiptir. Kadın figür başını örtecek şekilde hymation giymektedir. Hymationun kıvrımları düz ve keskin dış hatlara sahiptir. Dalgalı saçları, ortadan ikiye ayrılarak, yanlara doğru taranıp arkada toplanmıştır. Büyük ve çekik bir göz yapısı, küçük bir burun ve dudak yapısı görülmektedir. İki figür de ağır göz kapaklarına sahiptir ve göz bebekleri matkap ile oluşturulmuştur. İki figürün de kaşları gözlerine yakın olacak şekilde işlenmiştir. Erkek figürde ciddi bir yüz ifadesi hâkimken kadın figür gülümsemektedir.

Sağ yüzde plinthos üzerinde erkek omuz büstü tasvir edilmiştir (**Resim 2**). Figür yarı çıplak betimlenmiş olup, sol omzundan sarkan kyhlamis kıvrımları görülmektedir. Dalgalı ve öne doğru taranmış saç stiline sahiptir. Küçük suratlı genç erkeğin yüz anatomisinde büyük gözler, küçük bir burun ve dudak yapısı görülmektedir. Daha yumuşak yüz hatlarına sahip olup genç olduğunu belirtmek için favorileri işlenmemiştir (Özgan, 2013: 220). Çenesinde küçük tutamlar halinde yeni çıkan sakalları görülmektedir. Gözleri kaşlarına yakın olacak şekilde tasvir edilmiştir. Ağır göz kapaklarına sahip figürün göz bebeklerinde matkap izleri görülmektedir. Ön yüzde yer alan olgun erkek figüründe görülen gür saç ve sakal betimi ve sağ yüzde görülen genç erkek betiminde sakal bu sunağın sakallı olarak betimlenen ilk imparator olma özelliğinden hareketle İmparator Hadrianus'dan daha önceye tarihlenmeyeceğini göstermektedir (Özgan, 2013: 128, 133; Aytakin, 2017: 90). Diğer yandan sunak üzerinde betimlenen tüm figürler ağır göz kapaklarına (Amico, 1988: 99) ve matkap izleri ile nokta vuruş yöntemi ile oluşturulmuş göz bebeklerine sahiptir (Özgan, 2013: 225). Ağır göz kapakları göz bebeklerinin üzerine hafifçe indirilmiştir (Özgan, 2013: 219). Bu nitelikleri yönüyle de irdelediğimiz eserin İmparator Marcus Aurelius döneminin özelliklerini yansıttığı söylenebilir.

Sunağın sol yüzünde, merkezinde omphalos bulunan bir phiale yer alır (**Resim 3**). Genellikle libasyon yapılan kaplardan biri olan phiale, çok derin olmayan merkezinde çoğunlukla bir omphalos bulunan bir kaptır (Akçay, 2017: 89). Ritüel ile bağlantılı bir nesne olarak sunak üzerinde betimlenmiş olan bu kabın işlevi, mezar sunakları açısından içine konulan

sıvının sunağa veya toprağa sunulması şeklinde kendini gösterir. Benzer bir örnek Burdur Müzesi'nde sergilenen MS 2. yüzyıla tarihlenen bir mezar sunağında (Uygun, 2021: 63, Kat.No.11) gözlenir. Ayrıca phiale betimleri Sagalassos Antik Kenti'nde ostotheke ve sunaklarda da betimlenmiş olup bunların ortasında omphalos, rozet, büst izlenebildiği gibi bezemesiz örnekleri bilinmektedir (Köse, 2005: 64-65).

Eserin arka yüzünde içi boş bırakılmış, açık bir parşömen bulunmaktadır (**Resim 4**). Eğitim ve okur-yazarlığın önemli bir göstergesi olan parşömen ruloları mezar stelleri ve sunaklarında sıkça karşılaşılan kabartmalardan biridir. Bu aile sunağında betimlenen açık parşömen rulosu ailenin okur-yazar olduğuna işaret etmektedir veya mesleğine yönelik bilgi vermektedir. Açık parşömen tasvirinin benzer örnekleri Burdur Gravgaz'da MS 2.-3. yüzyıla tarihlenen bir mezar sunağı (Horsley, 2007: 203-204) üzerinde, Akmonia antik kentinde MS 2. yüzyıla tarihlenen bir mezar stelinde (Küçükcan, 2019: 41, Kat. No. 4) ve yine Akmonia'dan MS 296 yılına tarihlenen bir aileye ait mezar sunağı (Küçükcan, 2019: 55, Kat. No. 18) üzerinde bulunmaktadır.

4. EPİGRAFI

Tanıtığımız sunağın ön yüzünde ve taç bölümünde, bir satırı kaidede devam eden yazıt (Metin 1) yer almaktadır⁴. Sağ yüzde figürün üst ve alt kısmında da yazıt (Metin 2) mevcuttur. Metin 1'de sunağı yaptıran kişinin Aurelios Antiochos olduğu anlaşılmaktadır. Sunak üzerindeki yazıtta yer alan *μνημης χάριν* kelimesi ile sunağın annesi Meiniadis ve babası Antiochos'un anısına yapıldığı anlaşılmaktadır. Metin 2'de ise oğlu Zosan yazmaktadır. Muhtemelen Zosan Aurelios Antiochos'un oğludur. Çünkü sunağın ön yüzünde yer alan erkek ve kadın büstü Aurelios Antiochos'un anne ve babasını temsil ederken, sağ yüzde bulunan genç erkek oğlunu temsil etmektedir. Buradan hareketle Aurelios Antiochos'un kendisi hayattayken annesi, babası ve oğlunu kaybettiği ve bu sunağı ailesi adına yaptırmış olduğu anlaşılmaktadır. Yazıtta geçen Aurelios ismi MS 212'den itibaren Caracalla'nın Constitutio Antoniniana adlı yasası ile imparatorluk sınırları içinde yaşayan bütün vatandaşlara ve azat edilen kölelere kullanım hakkı verilmiştir (Tanrıver, 2016: 38). Bundan dolayı sunağın MS 212 yılından daha sonraya tarihlenmesi muhtemeldir.

Metin 1: Ön yüzde taç ve gövde kısmında yer almaktadır.

AYP

⁴ Çalışmamıza konu eser üzerinde yer alan metinlerin anlaşılması noktasında desteğini aldığımız Sayın Margo Van Steenlandt'a teşekkür ederiz.

ANTIOXOΣ
ANTIOXOY
ΠΑΤΡΙ
ΚΑΙ ΜΗΝΙΑΔΙ ΜΗΤΡΙ
ΓΟΝΕΟΥΣΙ
ΓΛΥΚΥΤΑΤΟΙΣ
ΜΝΗΜΗΣ ΧΑΡΙΝ

Metin 1:

Αὐρήλιος Ἀντίοχος Ἀντίοχου πατρί
καὶ Μηνιαδί μητρί γονεούσι
γλυκυτάτοις μνήμης χάριν

Tercüme: Aurelios Antiochos, sevgili ebeveynleri, babası Antiochos ve annesi Meiniadis'in anısına.

Metin 2: Sağ yüzde figürün üst ve alt kısmında yer almaktadır.

ZΩΣΑΝ
ΤΟΝΥΙΟΝ

Metin 2: Ζῶσαν τὸν υἱόν

Tercüme: Oğlu Zosan

5. GENEL DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Sagalassos Kazievi deposunda bulunan dörtgen formda mezar sunağının, epigrafik ve ikonografik özellikleri doğrultusunda ölü kültü kapsamında libasyon yapmak ve aynı zamanda mezar işaretleyicisi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Sunağın ön (kadın-erkek) ve sağ (erkek) yüzünde yer alan figürler ve bu figürlerin kimlikleri hakkında bilgi veren yazıttan, sunağın bir aile adına yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Bu da sunağın libasyon işlevi dışında mezar sahipleri hakkında cinsiyet, yaş, kıyafet gibi kimlik bilgilerini aktarmasından dolayı bir stel görevi üstlendiğini göstermektedir. Sunak üzerinde tasvir edilen phiale libasyon amaçlı kullanılan bir kap olup süsleme motifi olarak ta kullanılmıştır. Phiale'nin sunak üzerinde betimlenmesi ve bu sunağın bir aile anısına yaptırılmış olması aile bağlarına ve ölüm ritüellerine verdikleri önemi göstermektedir. Tasvir edilen diğer bir nesne açık parşömen rulosudur. Parşömen rulosu eğitim ile ilgili olup ailenin sosyal statüsüne işaret etmektedir. Sunağın

formu, mekansal ve ritüel açıdan işlevi, üzerinde yer alan bezemeler ile figürler bakımından Burdur ve çevresinde ele geçen diğer sunaklar ile benzer özellikler taşıdığını göstermektedir. Mezar sunağında tasvir edilen büstlerin sakal stili, ağır göz kapakları ve göz bebeklerindeki matkap izleri gibi ikonografik özelliklerinin vermiş olduğu bilgiler ile yazıtın epigrafik incelemesi sonucunda sunağın MS 2.-3. yüzyıla tarihlendiğini söylemek mümkündür. Ayrıca sunakta betimlenen phiale ve açık parşömen bezemelerinin benzer örnekleri MS 2.-3. yüzyıla tarihlenmektedir. Bununla birlikte üzerindeki yazıt ve Aurelius isminin kullanımına bağlı olarak bahse konu mezar sunağının MS 3. yüzyıla tarihlendirilmesi doğru olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abay, N., (2020). Konya Ereğli Müzesi'nden Bir Zeus Sunağı. *TÜBA-KED* 21, 199-208.
- Akçay, T. (2017). *Yunan ve Roma'da Ölü Kültü*. Bilgin Kültür ve Sanat Yayınları.
- Amico, L. N. (1988). Bust of the Young Marcus Aurelius. *The J. Paul Getty Museum Journal* 16, 95-104.
- Aydınoglu, Ü. (2013). Paslı: Dağlık Kilikia'da bir Kırsal Yerleşimin Değişim Süreci. *Olba* 21, 71-100.
- Aytekin, F. (2017). Stratonikeia Kökenli Kabartmalı Mezar Stelleri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü, Denizli.
- Diler, N. K. (1996). *Anadolu Girlandlı Sunakları*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Erzurum.
- Gürer, A. (2006). *Örneklerle Sunak Tipolojisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, İzmir.
- Horsley, G. H. R. (2007). *The Greek and Latin Inscription In The Burdur Archaeological Museum. Regional Epigraphic Catalogues of Asia Minor V. The British Institute at Ankara Monographs*, 34.
- Köse, V. (2005). *Die Nekropolen und Grabdenkmäler von Sagalassos in Pisidian in hellenistischer und römischer Zeit*. *Studies in Eastern Mediterranean Archaeology* VII.
- Küçükcan, M. (2019). *Akmonia Antik Kenti Mezar Stelleri ve Bomoslar*.

- (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mitchell, S. (1999). Greek Epigraphy and Social Change, A Study of Romanization of South-West Asia Minor in the Third Century A.D. XI. *Congresso Internazionale di epigraphia greca e latina, Roma 18-24 settembre 1997*, 419-433.
- Mörel, A. (2014). Dağlık Kilikia Bölgesinde (Olba Territoriumu) Özköy Antik Yerleşimi: Tarımsal Organizasyon ve Yerleşim düzenlemesi. D.B. Erciyas - E. Sökmen (Eds.), *Arkeoloji'de Bölgesel Çalışmalar 4-1, Sempozyum Bildirileri / Regional Studies in Archaeology Symposium Proceedings Ankara, 12-13 Mayıs 2011*, İstanbul, 147-171.
- Özgan, R. (2013). *Roma Portre Sanatı II*. Ege Yayınları.
- Tanrıver, Ö. (2016). *Antik Kaynaklar, Epigrafik ve Arkeolojik Veriler Işığında Kuzeybatı Pisidia'nın Kültürel Kimliği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Waelkens, M. (1993). Sagalassos, History and Archaeology. M. Waelkens (Ed.) *Sagalassos I. First General Report on the Survey (1986-1989) and Excavations (1990-1991)*, 37-81.
- Waelkens, M. Sagalassos Antik Kenti Burdur'da Bir Tarih Kesiti, (Ed.) M. Zeki Yıldırım, Şevkiye Kazan Nas ve Gökay Yıldız. *I. Burdur Sempozyumu: Bildiriler, 16-19 Kasım 2005*, Cilt 1-2, s. 688-695.
- Waelkens, M. - Poblome, J. (2012). *Sagalassos, City of Dreams*. M. Waelkens - J. Poblome (Eds.). Openbaar Kunstbezit Vlaanderen.
- Yavis, C. G. (1949). *Greek Altars, Origins and Typology, including the Minoan-Mycenaean offertory*. St. Louis University Press.

Haritalar

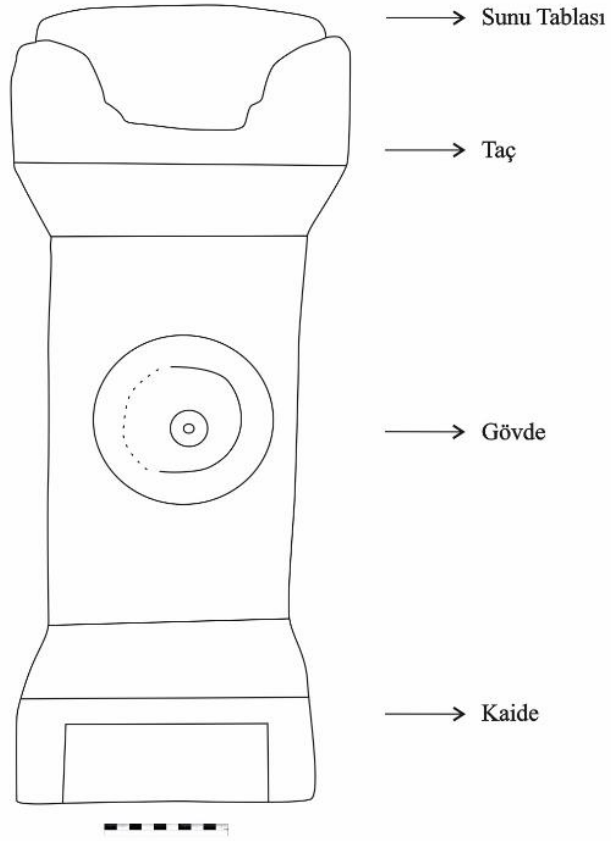
Harita 1: Pisidia Bölgesi

Kaynak: M. Waelkens, Sagalassos, History and Archaeology, M. Waelkens (Ed.).
Sagalassos I. First General Report on the Survey (1986-1989) and Excavations (1990-1991), 1993.

ÇİZİMLER

Çizim: 1

Kaynak: Yazarlar tarafından üretilmiştir.

RESİMLER

Resim 1: Ön Yüz

Resim 2: Sağ Yüz

Kaynak: Yazarlar tarafından üretilmiştir.

Resim 3: Sol Yüz

Resim 4: Arka Yüz

Kaynak: Yazarlar tarafından üretilmiştir.